

РЕЦЕНЗИЯ

на доц. д-р Добрин Канев

на дисертацията на **Боян Валериев Балев**
на тема **“Новите пътища на социалдемократията – сравнителен анализ
между „Третия път” на Британската лейбъристка партия и „Новия
център” на Германската социалдемократическа партия”**
за присъждане на образователната и научна степен „доктор”

Представената за публична защита дисертация на Боян Балев привлича вниманието най-напред с темата на изследването - “Новите пътища на социалдемократията – сравнителен анализ между „Третия път” на Британската лейбъристка партия и „Новия център” на Германската социалдемократическа партия”. Причината е, че, от една страна, през последните години сравнително рядко срещаме в българската политическа наука изследвания на лейбъристките и социалдемократическите партии, а от друга, което е по-важно, че докторантът е насочил погледа си към проблеми, които се отличават както със своята научна и политическа значимост, така и със своята актуалност.

Първо, повече от век и половина социалдемократическите идеи и партии са неизменна и важна част от идейния и политическия ландшафт на Европа и на света. Независимо от превратностите на историята това политическо течение се оказва стабилно, с относително постоянна социална база и подкрепа на гражданите. Всички прогнози, съпътствали социалдемократическото движение от самото му начало (дори и преди да се роди), че е близък неговият край, засега не се сбъдват.

Второ, идейно-политическите феномени на „третия път“ и на „новия център“ и периодът на тяхното възникване и прилагане, са изключително важни за разбирането на настоящето и на бъдещето на социалдемократията. Зад тези метафори се крият различните опити на европейските лявоцентристки партии да пречупят хегемонията на неоконсерватизма и да формулират нов баланс между икономическите императиви в епохата на глобализация, от една страна, и социалдемократическите ценности, от друга. Чрез тях бяха потърсени решения как да се води социалдемократическа политика в условията на ограничени ресурси, в условията на ожесточена национална конкуренция на глобалния пазар, в условията на хегемония на неолибералното мислене - без да се

изоставят основните принципи на политическата си идентичност – принципите на солидарността и на социалната справедливост.

Убедителните изборни победи на лейбъристите и на германските социалдемократи в края на 90-те години на миналия век даваха основание да се смята, че социалдемократията е успяла да намери новата си идентичност и че на тази основа е настъпил нов пореден подем на европейската социалдемократия след десетилетна неоконсервативна хегемония. По това време социалдемократията управляваше самостоятелно или като водеща сила в най-големите европейски държави - Германия, Великобритания, Франция, както и в още девет страни на ЕС, т.е. в 12 от тогава 15-те страни-членки. Всички институции на Съюза бяха доминирани от социалдемократи. Възникна впечатлението, както казваха някои коментатори тогава, за “чудодейното завръщане на социалдемократията в една либерална ера” на основата на промените в посока на „третия път“ и на „новия център“.

Трето, идеите на „новата социалдемократия“ ѝ позволиха да печели избори и да управлява в тези две страни малко или повече успешно в продължение на няколко мандата. Оказа се обаче, че прекалено много въпроси и проблеми трудно могат да намерят отговор или решение в рамките на този модел, което пък доведе до това бурният възход на европейската социалдемократия да не продължи дълго. Стана ясно, че с промяната на курса на социалдемократическите партии се стигна и дотам, че бяха изоставени техни традиционни позиции и основаната на тях практика на социалната държава. Опразнените от социалдемократията пространства бяха бързо заети от десни радикали и десни популисти, от ляворадикални партии, от променящи се консервативни партии. Мнозина изследователи стигнаха до извода, че именно идеите и практиките на „третия път“ и на „новия център“ са причината за последвалия и продължаващ до днес безпрецедентен електорален спад на лявоцентристките сили в Европа. Дори Антъни Гидънс, „духовният баща“ на „новия лейбъриزم“, изрази критичната си оценка след изборната загуба на лейбъристите през 2010 г. с формулировки като „признаването на достойнствата на пазарите е нещо различно от пълзенето пред тях“ и „пазарният фундаментализъм трябваше да бъде по-категорично критикуван и неговите граници да бъдат показвани.“

От друга страна, Гидънс имаше основания и за извода си, че въпреки „гибелта на новия лейбъризм“ „някои от ключовите социални и икономически тенденции, на които той

беше отговор, запазват своята значимост, както и голяма част от неговите политически възгледи“. От гледна точка на нейната тема бихме могли да кажем, че и дисертацията на Боян Балев се вписва в една неспираща теоретична дискусия както за поуките от „третия път“ и „новия център“, така и общо за перспективите на социалдемократията във времената на глобализация, индивидуализация, дигитализация и демографски промени, на икономическа криза и на политически възход на популистки и авторитарни сили, които ерозират традиционната електорална социалдемократическа база.

Самата дисертация очевидно е резултат от многогодишна, последователна и задълбочена самостоятелна работа и представлява завършен и консистентен в съдържателно отношение труд, който отговаря във всички свои аспекти на високите критерии, поставени пред една докторска теза.

Ясно са поставени **изследователските цели**. От една страна, да се открият причините за развитието на „третия път“ и „новия център“ като опит за обновление на социалдемократическите идеи и политики като се анализират няколко групи взаимосвързани фактори – историята на идеите и политиката на ГСДП и Лейбъристиката партия, които са в пряка връзка с развитието на Германия и Великобритания от втората половина на XIX век насам, както и социално-икономическото развитие на глобализация се свят през последните десетилетия на XX век, което променя световната икономика и ролята на държавата като регулатор на икономическите процеси. От друга страна, да се изведат както общите характеристики на „третия път“ и „новия център“, така и техните особености и различия, за да може на тази база да бъдат направени изводи за степента на развитието на нови тенденции в социалдемократията, които да не са валидни само в рамките на една отделно взета страна.(вж. с. 7)

На тази основа са формулирани и основните хипотези, които подлежат на тестване. Първо, става дума за често лансираната теза за сближаване на идейните позиции и политическите практики на установените партии и партийни фамилии, което води до размиване на различията между тях. Второ, промените в духа на „третия път“ за британските лейбъристи и на „новия център“ за германските социалдемократи са продължение на посоката, следвана от тези партии от десетилетия насам, диктувана от обективни икономически и социални промени в света. Третата хипотеза е тясно свързана с втората и гласи, че споменатите промени са завършекът на преориентация, започнала от предшествениците на Блеър и Шрьодер, поради което е пресилено

„прегръдката с неолиберализма“ да се третира като внезапно скъсване с традицията и да се свързва просто с техните имена. И четвъртата хипотеза засяга ключовия въпрос доколко „третият път“ и „новият център“ са общ и еднакъв политически отговор от страна на социалдемокрацията на проблемите, свързани с глобализацията, с намаляващата роля на националната държава, които пък водят до загуба на ефективност на политическите инструменти, типични за лявоцентристките сили в десетилетията след края на Втората световна война. Без да е изрично упомената от автора, в работата присъства и още една хипотеза, а именно дали твърдението, че „третият път“ и „новият център“ в техните идейни и практически измерения са просто възприемане на неолиберализма е достатъчно обосновано.

За да намери отговори на така поставените хипотези авторът е стъпил на подходяща за тази цел методология от интердисциплинарен тип като използва исторически подход при прегледа на идейно-политическата еволюция на двете партии от създаването им; сравнителен анализ, когато търси общото и различното между идеите и практиките на двете партии; документен анализ, когато изследва партийните им документи.

Привлечените от Балева източници са многобройни и достатъчно представителни за изпълнение на изследователската цел. Първичните източници включват основни документи на двете партии както в исторически план, така и по отношение на проучвания период, изявления на техни лидери, статистически и електорални данни. Прегледът на използваните вторични източници показва, че авторът е отлично запознат с основни автори и трудове в двете изследвани страни и в България, които разработват тази сфера на политическото знание. Това личи както в представянето на релевантната литература, направен в увода на дисертацията, така и в целия докторат и е една от силните страни на изследването. При това Боян Балева използва в своето изследване и различни източници не само от гледна точка на непосредствения предмет на изследване, но и на неговата по-широка икономическа и социална среда.

Организацията на текста също е адекватна на преследваните изследователски задачи. Авторът е структурирал работата си в четири отделни глави, всяка от които изглежда необходима за отговор на издигнатите хипотези.

Тръгва се от анализ на цялостното програмно, организационно и политическо развитие на двете партии от тяхното възникване до изследвания от автора период. Макар и да

изглежда твърде амбициозна, тази задача се е оказала по силите на автора. Той е успял достатъчно точно да проследи сложната историческа еволюция на двете партии, които, макар и от едно партийно семейство, са твърде различни в много аспекти. Тази първа глава има съществено значение за доказване на идеята за значителните идейни промени, които са преживели двете партии в десетилетията на своето съществуване, за техните причини, коренящи се главно в изменящите се икономически и социални реалности, както и за очертаване на общата посока на тези промени. Може да се съгласим с извода на автора, че „историята на двете партии и на европейската левица като цяло показва, че промените в политиката, различните възгледи за същността на лявото и отклоненията от тях са по-скоро правило, отколкото някакво сериозно изключение. За малко повече от един век история двете партии – Лейбъристите във Великобритания и Германската социалдемократическа партия са минали през сложни периоди, в изключително динамичното развитие на двете държави и конкретните обстоятелства са предизвикали различни политически действия и развитието на доста разнообразни политически идеи и практики все в рамките на европейската социалдемократия.“ (с. 213)

Втората глава вече е посветена на общия анализ на същността на моделите на „третия път“ и на „новия център“ на фона на „края на ерата на благоденствието“ и с това на „златната ера на социалдемократията“. След като са разгледани дълбоките икономически промени и техните социални, политически и идеологически последици във времената на глобализация, авторът поотделно е проследил пътя на двете партии от продължителна и дълбока опозиция към осъзнаване на необходимостта от съществени промени в партиите от гледна точка на програми и политики.

Лейбъристите се отказват от някои традиционни и дълбоко вкоренени в партията постулати - високо данъчно облагане с цел преразпределение на средствата (tax and spend), особена роля на профсъюзите, национализация на електрическата и газовата промишленост и железниците. Основен критерий вече не е социалното преразпределение, а по-скоро конкурентноспособността на британската индустрия в епохата на глобализация. Същевременно обаче присъстват и идеите за въвеждане на минимална заплата и за по-високо облагане на печалбите от денационализираните индустрии, които да се използват за целите на образованието, издигането на въпросите на образованието в центъра на политиката, запазването на Националната здравна служба, готовността за подписването на Социалния протокол на Маастрихтския

договор, отказано от консерваторите. Наистина тези промени като цяло водят до намаляване на големите различия с консерваторите, но същевременно и до по-тънко и практически приложимо очертаване на алтернативните виждания на лейбъризма. В този смисъл авторът има основания да не изпада в опростенчески заключения от рода на това, че лейбъристите са се превърнали в "по-добрите тори" или че са изпаднали в чист прагматизъм.

Приблизително по същото време германските социалдемократи издигат идеята за „новия център“ като една от водещите идеи на предизборната социалдемократическа програма. Подобно на предизборните шлагери “нов лейбъризм, нова Британия” във Великобритания и “нова левица” във Франция тя е използвана особено често от Герхард Шрьодер. Макар и да не получава ясно определено съдържание, от една страна, тя служи да обозначи целевата група, която е от особено значение за бъдещето на социалдемократията, а именно новите динамични средни слоеве, а от друга страна, подчертава едновременно както умереността, така и насочеността към бъдещето на намеренията на социалдемократията.

Въпреки че германската социалдемократия в програмните си изявления в много по-голяма степен се придържа към традиционни ценности, в хода на управлението си тя и особено нейният лидер Шрьодер все повече клонят към „варианта Блеър“, отдалечавайки се от някои стълбове на класическата социалдемократия. В тази линия се вписва т. нар. документ „Шрьодер – Блеър“, публикуван през юни 1999 г. в Лондон, който с основание заема важно място в дисертацията. От една страна, той дава възможност да се анализира пресичането на идейно-политическите промени и в двете партии във важен момент на идейната им еволюция. От друга, този документ, впрочем остро критикуван в средите на германските социалдемократи, е вероятно един от върховете в процеса на т. нар. “дерадикализация” на социалдемократията и е подходящ предмет за анализ на степента на развитие на този процес.

След общата картина, очертана от автора, той се насочва в следващите две глави към детайлизиране на програмните и практико-политическите промени в двете партии по отношение на две ключови политики – икономическата и социалната. Тук с помощта на сравнителния анализ са изследвани в подробности общото и различното в подходите на двете партии. Авторът е демонстрирал своите познания и своята способност да изследва и конкретни икономически и социални проблеми и политики, което е обогатило целия труд и е дало множество факти за проверка на неговите хипотези.

В заключението на дисертацията Боян Балев дава обобщаващ отговор на поставените и изследвани въпроси. Изводите, произтичащи от заявените хипотези, са логични и добре обосновани в цялата работа. Доказано е сближаването между двете най-големи и конкуриращи се партийни фамилии в двете страни – съответно лейбъристи и консерватори във Великобритания, и социалдемократи и християндемократи в Германия. „Третият път“ и „Новият център“, по думите на автора, представляват естествен финал на един относително бавен, но сериозен процес на възприемане на част от идеите и практиките на неолиберализма, който започва от средата на 80-те години в резултат на преценка на проблемите им в управлението“ (с. 214). Същевременно при лейбъристи и социалдемократи става дума не за рязък завой, а по-скоро за нова степен на продължаващи дълго време идейни и политически промени. Показателно в това отношение е, че и в годините след Блеър и Шрьодер липсва убедителна алтернатива на водената от тях политика. Макар между двете партии да има общност, особено в програмните основи, авторът е подчертал и разликите в политиките им. Той има основание и за извода си, че „да се каже обаче, че идеите на „Третия път“ и „Новия център“ са просто възприемане на неолиберализма в политиката на социалдемократите и лейбъристите в никакъв случай не е достатъчно и изчерпателно на база не толкова на документа „Блеър-Шрьодер“, колкото на далеч по-подробно разработените идеи за политика в предизборните платформи на двете партии. В тази политика има много повече от стимулиране на пазара и конкуренцията и от опит за изграждане на нова социална държава, която е изискваща към своите бенефициенти и концентрирана около включването им в пазарните отношения.“ (с. 216) В този дух е и неговият поглед към бъдещето: „В перспектива е много важно вместо едностранно да се отрича политиката на „Третия път“ и „Новия център“ двете леви партии да преоценят и доразвият ценното и полезното от техния опит и на тази база да вървят напред към новата лява политика на XXI век“ (с. 227).

Ако се опитам да обобщя този кратък преглед на съдържанието на докторския труд, бих казал, че става дума за завършен изследователски труд, в който докторантът успешно е осъществил комплексно и задълбочено изследване и е реализирал изследователските си задачи.

Разбира се, към доктората могат да се направят някои забележки или да се отправят допълнителни препоръки:

Като цяло се остава с впечатление за прекалено много рефериране на документи, от което на места страда анализът. Бих препоръчал на Боян Балев при евентуална по-нататъшна работа по този текст да разшири представянето и критичното изследване на теоретичните основи на „третия път“ и „новия център“. То, разбира се, присъства, но ми изглежда недостатъчно с оглед значимостта на автори като Антъни Гидънс, Томас Майер и др.

Бих препоръчал и по-силен акцент върху политическата практика. Например в дисертацията не е анализирана ключовата за съдбата на правителството на Шрьодер, а и на самата партия т. нар. Agenda 2010.

Основни първични източници при представяне и при сравнение на двата модела социалдемократическа идеология и политика са предизборните манифести и платформи на двете партии. От една страна, този подход е разбираем, защото дава възможност за сравнение на формално еднотипни документи. Това е довело обаче до намалено внимание към програмите на ГСДП, особено към последната Хамбургска програма от 2007 г. Не бива да се забравя, че ако при лейбъристите предизборните манифести играят и програмна роля, то при германските социалдемократи има ясно разграничение на двата типа документи.

Стилът на автора е подчертано академичен, формулировките му са прецизни. Все пак се срещат някои погрешно изписани имена, налице са и повторения.

В заключение:

Представената за обсъждане и оценка дисертация на Боян Балев със своите 226 страници текст, с добре изградената и балансирана структура, както и с богатата библиография (117 източника на български, английски и руски език) отговаря на формалните критерии за подобен род изследователски продукт. Изпълнени са и другите изисквания като наличие на автореферат, който точно представя дисертацията като цялост, както и самооценка на приносите, с която изразявам съгласие. Налице са и публикации по темата на доктората.

В съдържателно отношение представената за публична защита дисертация се характеризира с качества като теоретична и политическа значимост на изследваните проблеми, надеждна методология, последователно изградена и балансирана вътрешна

структура, широкомащабна и точна картина на развитието и същността на изследваните феномени, детайлен анализ на партийни документи и конкретни действия и политики, научно обосновани и самостоятелно постигнати изследователски резултати.

Изложените по-горе оценки за научното качество на работата ми дават всички основания да препоръчам категорично присъждането на образователната и научна степен „доктор по политология“ на Боян Валериев Балев.

София, 8 май 2017 г.

доц. д-р Добрин Канев